

Boekbespreking

Een repertoire van hoop

Gert Meyers

KU Leuven

gert.meyers@kuleuven.be**Pierre Rosanvallon (2019)****De democratie denken.****Werk in uitvoering.**

Nijmegen: Vantilt. 232 pagina's,

€ 24,50, ISBN 9789460044304.

Dit is een boekbespreking in de strikte zin van het woord, geschreven als socioloog én als burger. Ik waag me niet aan een brede situering van het besproken werk in het volledige oeuvre van de auteur, maar ga na wat het besproken boek – het eerste dat ik van de auteur las – met me deed. *De democratie denken. Werk in uitvoering* is een verzameling van teksten van de hand van Pierre Rosanvallon, verzameld en ingeleid door Ido de Haan, en afgesloten door een interview van Frank Meesters met Rosanvallon. Het boek is een volledig herziene en uitgebreide versie van een bundel uitgegeven in 2012 bij Uitgeverij Boom naar aanleiding van de toekenning van de Spinozalens aan Pierre Rosanvallon. Ik ben blij dat deze bundel verschijnt in de mooie reeks van uitgeverij Vantilt die interessante werken in de geesteswetenschappen door kleppers als Adorno, Gramsci en Weber in Nederlandse vertaling aan een breed publiek aanbiedt.

Na verschillende vruchteloze pogingen om me tot het recente werk van Rosanvallon over de hedendaagse democratie te wenden, was ik bijna opgelucht dat deze bundel me in de schoot viel. Ik ben er van overtuigd dat Rosanvallon een historicus van het heden is die een bredere introductie in de Nederlandstalige sociologie verdient, en daar draagt dit boekje met verve aan bij. De inleiding door Ido de Haan is een introductie tot zowel het brede werk van Rosanvallon (met aandacht voor zelfbestuur, de crisis van de verzorgingsstaat, ge-

---

schiedenis van de (Franse) democratie) als tot de context waarbinnen deze reflectie plaatsvindt (het syndicalisme, allerhande denktanks en de Franse intelligentsia rond de christendemocratie). Ido de Haan laat in zijn inleiding zien dat Rosanvallon een repertoire van democratische hoop aanbiedt door een rijk historisch begrip te ontwikkelen van de verschillende, constante en noodzakelijke crises die democratie als regime en samenlevingsvorm doorstaat en kenmerkt.

De keuze van teksten draagt ertoe bij dat de lezer een inzicht krijgt in Rosanvallon's werk van de laatste twee decennia en overtuigd wordt van de relevantie ervan om de hedendaagse democratie te denken. Allereerst is er de inauguratierede van Rosanvallon die hij heeft uitgesproken bij het aanvaarden van zijn aanstelling aan het Parijse Collège de France. Inaugurale redes bieden de kans aan beloftevolle intellectuelen om zich programmatorisch uit te spreken over hun onderzoeksdomein. Uiteraard zijn er de iconische openingsredes van het instituut waar Rosanvallon tot toetrad in 2002, van onder meer Maurice Merleau-Ponty (1953) en Michel Foucault (1970). Ook Nederland kent deze traditie van inaugurale redes, maar ze is jammer genoeg in onbruik geraakt in de Vlaams-Belgische academische gemeenschap. Vervolgens komen de vier inleidingen tot Rosanvallon's boekenreeks over de hedendaagse democratie aan bod – *La contre-démocratie* (2006), *La légitimité démocratique* (2008), *La société des égaux* (2011) en *Le bon gouvernement* (2015). Vanuit de idee dat een goede inleiding het lezen van het volledige boek 'overbodig' maakt, biedt deze aaneenschakeling van inleidingen een mooi overzicht van het recente onderzoekprogramma van Rosanvallon. Hij gaat op zoek naar de spanningen die constitutief zijn voor het functioneren van de democratie (macht vs. tegenmacht, eenheid – meerderheid – representatie, gelijkheid vs. verschil, bestuurders vs. bestuurden). Na een tekst over hedendaags populisme, belanden we opnieuw bij twee programmatische teksten waaronder de rede uitgesproken voor het ontvangen van de Spinozalens.

Uiteraard treedt er wat overlap op tussen de verschillende teksten, maar de zorgvuldige selectie zorgt ervoor dat dit nooit storend wordt. Ondanks het feit dat de oudste tekst al van 2002 dateert, voelt het hele boek zeer eigentijds aan. Slechts af en toe word je, in de voorbeelden die gegeven worden, verrast door hoe snel het heden van vorm verandert. De aanslag op de redactie van *Charlie Hebdo* is slechts vijf jaar jong maar ondertussen zit het al ver weg in het geheugen, ik vermoed aangezien we in België 22 maart 2016 als nieuw ijkmoment aanvoelen. Ook geeft Rosanvallon, in zijn inleiding tot *La contre-démocratie*, aan dat hij hoopvol is voor bewegingen als Indignados, Occupy Wall Street en Podemos om op te treden als tegenmachten, die democratische verhoudingen beter in evenwicht kunnen brengen. We moeten echter vaststellen dat Rosanvallon hier ingehaald is door de actualiteit. Occupy Wall Street is er niet in geslaagd om duurzaam te blijven bestaan als krachtige tegenstem in het (Amerikaanse) politieke discours, al kan natuurlijk opgeworpen worden dat kritische ankerpunten van deze beweging zich hebben genesteld in de linksero koers van de Amerikaanse Democratische Partij, zoals kan worden gezien in het gegroeide belang van politici als Bernie Sanders, Elizabeth Warren en Alexandria Oca-

---

sio-Cortez. Podemos, de ‘alternatieve politieke beweging’ in Spanje, is in sneltempo (een tiental jaar) geïnstitutionaliseerd als klassieke politieke (machts)partij, met een controverser over de persoonlijke aankoop van (te) duur vastgoed door partijleider Pablo Iglesias en, recent, de regeringsdeelname in een coalitie met de sociaal-democraten van Pedro Sanchez.

Laten we nu eens even stilstaan bij het ‘repertoire van hoop’ dat aan bod komt in de geselecteerde teksten van Rosanvallon. Historici zijn vaak sterk in het herkennen en karakteriseren van ‘het contemporaine’ (Agamben 2009), wat ook cruciaal is voor sociologen die de moderne tijd willen begrijpen (Martucelli 1999). Denk maar aan de scherpte van Michel Foucaults analyses, bijna zestig jaar na de publicatie van diens eerste werken nog steeds invloedrijk en hoogst relevant in de sociale wetenschappen. Het is ook in een stijl die me met warmte aan Foucaults manier van werken doet denken, dat Rosanvallon duidt op een complex tekort van de democratie, waarvan de complexiteit niet gereduceerd kan en mag worden tot een tijdloze opvatting van rechtvaardigheid of solidariteit. Rosanvallon ziet de democratie als steeds te realiseren ideaal, vol van concepten die nooit eenduidig zijn. Door zijn aandacht voor de conceptuele aspecten van de democratische hoekstenen, slaagt hij erin om een reflectie op gang te brengen over het belang van het democratische spanningsveld, zonder het te reduceren tot institutionele problemen die door middel van een *institutional fix* kunnen worden opgelost. De problemen die de democratie ondervindt, zijn net kenmerkend voor de democratie. Ze is nooit stabiel, maar altijd aan het stabiliseren: de democratie heeft geen geschiedenis, ze is het. Tegelijkertijd is Rosanvallon, als historicus, wel gevoelig voor hoe institutionele historisch gesitueerde trajecten ook bijdragen aan conceptuele debatten. Daarbij zet hij zich op interessante wijze af van de meest dominante stemmen in de politieke filosofie buiten het Franse taalveld, John Rawls en Jürgen Habermas, die een tijdloze visie op rechtvaardigheid en democratie propageren. Rosanvallon wijst op de onmogelijkheid om zinvol over democratie te spreken zonder aandacht voor haar geschiedenis (die ze is) of voor de hedendaagse context. Zelf heb ik de neiging nostalgisch te zijn naar een vorm van parlementaire democratie die wellicht nooit echt bestaan heeft: controle door het parlement, vertegenwoordigers die het algemeen belang dienen,....Rosanvallon slaagt erin om zonder nostalgie (naar een geschiedkundig ‘origineel’ dat nooit zuiver bestaan heeft) te duiden wat de intentie van bepaalde democratische procedures en principes was en is.

De conceptuele verrijking die Rosanvallon uiteenzet, gebruikt hij als repertoire van hoop, in een poging om zijn intellectuele zoektocht te verzoenen met zijn maatschappelijk engagement. Wanneer hij het meest expliciet pleit voor een nieuwe cultuur van gelijkheid, komt hij echter in het vaarwater van universalistische claims over de rol van de markt in de democratie (Habermas 2013; Sandel 2012), hetgeen een interessante spanning oplevert tussen zijn historische analyses en zijn politiek engagement:

We moeten ruimte maken voor een nieuwe cultuur van gelijkheid, waarin mensen zich kunnen herkennen. Daarvoor is het noodzakelijk om de wereld te ontmarkten. De niet-markt is namelijk de beste plek van gelijkheid. Ik denk dat zich in de ecologische beweging mogelijkheden voordoen voor ontmarkting. Het ecologische moet samengaan met het socialisme om een sobere groei tot stand te brengen die meer gericht is op *zijn* dan op *hebben*. (p. 206, cursief in origineel)

Om af te sluiten kan ik aangeven dat de uitgave die hier besproken is, een aangename eerste kennismaking was met het werk van Rosanvallon, die me veel zin heeft gegeven om ook ander (onvertaald) werk van hem ter hand te nemen. De bundel brengt een boeiend werk in blijvende ontwikkeling naar voor, en dat werk begrijpt op mooie genuanceerde wijze democratie als iets dat herkend kan worden *in uitvoering*. Zijn werk lijkt niet louter relevant om de democratie te denken, maar reveleert ook een verhelderend licht op constitutieve spanningen in andere domeinen, zoals bijvoorbeeld rond solidariteit, *fairness*, gelijkheid en discriminatie in verzekeringen (Meyers 2019). Het boek maakte me een betere burger en een genuanceerdere wetenschapper.

Burgers aller democratieën, wetenschappers aller disciplines, rep u naar de boekhandel!

Literatuur

- Agamben, G. (2009) *What Is an Apparatus? and Other Essays*. Stanford: Stanford University Press.
- Habermas, J. (2013) *Democracy, Solidarity, and the European Crisis*. Lezing gegeven aan de KU Leuven, 26 april.
- Martucelli, D. (1999) *Sociologies de la modernité. L'itinéraire du XXe siècle*. Paris: Gallimard.
- Meyers, G. (2019) Wat betekent solidariteit nog nu big data zijn intrede doet in de wereld van verzekeringen? *Knack Magazine*, 5 juli.
- Sandel, M.J. (2012) *What Money Can't Buy*. London: Penguin.
-

Over de auteur

Gert Meyers is postdoctoraal onderzoeker in het Life Sciences & Society Lab. Hij onderzoekt, vanuit een achtergrond in Science & Technology Studies (STS) en sociologie, wat de implicaties zijn van het personaliseren van verzekeringsproducten voor de solidariteit die verzekeringen kenmerkt. In juli 2020 verschijnt *Shifting Solidarities. Trends and Developments in European Societies* (Palgrave, <https://www.palgrave.com/gp/book/9783030440619>).